

ULF ERIK HAGBERG

ULF ERIK HAGBERG avled den 6 mars 2012 i en ålder av 79 år. Han invaldes i Vitterhetsakademien år 1990 och var Akademiens sekreterare åren 1998–2001.

Hagberg föddes den 30 september 1932 i Borås där han också växte upp och gick i skola. Hans far var läkare, hans mor, född Zachau, konstnärinna. Han efterlämnar hustru Helena, barn och barnbarn.

Egentligen hade Hagberg tänkt sig en lärarbana med historia som huvudämne. Men nornorna justerade varpen i hans ödesväv, avbröt hans militärtjänst som stormpionjär på grund av en fysisk skada och förflyttade honom till Armémuseum där han bland annat fick till uppgift att för allmänheten förevisa osmanska officerstålt från 1500-talet. Därmed var hans framtid utstakad. Snart befann han sig i Uppsala för att läsa museiämnena.

För att förstå Ulf Erik Hagbergs livsgärning kan det vara motiverat att något beröra hans personlighet.

Hagberg var en friluftsmänniska som gärna drog i väg på skidor i de hälsingska skogarna och på långfärdsskridskor på Mälarens is. Men det bottnade knappast i något behov av att bryta ett stillasittande liv, något sådant kände han knappast till. Hagbergs naturliga sätt att förflytta sig, även inomhus, låg betydligt närmare galopp än trav. Där han skuttade

fram påminde han om en förvuxen ekorre, ivrig, glad och nyfiken och i full färd med att fylla förråden med arkeologiska data för vinterns behov. Farten var hög, han utstrålade energi och verksamhetslust. Men var han ovanligt vital var han precis lika vänlig och fridsam.

Med ett så högt tempo är det naturligt att det blev litet rörigt ibland. Å andra sidan hade Hagberg en enastående förmåga att komma ner på fötterna. Om fallskärmen inte funkade föll han inte handlöst utan mjuklandade under improviserad glidflykt. Med sitt impulsiva temperament var han på många sätt en osvensk uppenbarelse.

Hagberg skrevs in vid Uppsala universitet år 1952 som medlem av Västgöta nation. Efter studier i historia, konsthistoria och nordisk forn-kunskap disputerade han år 1967 i sistnämnda ämne. Hans akademiska lärare var Sune Lindqvist, Mårten Stenberger och Bertil Almgren, i nu nämnd tidsföljd. Den som stod honom närmast rent vetenskapligt var utan tvekan Stenberger.

Som ofta på den tiden, varvade Hagberg studier med arbetsliv. Från slutet av 1950-talet hade han återkommande kortare och längre anställningar vid Riksantikvarieämbetet. Bland annat var han med om att bygga upp dess utgrävningseenhet, det som senare blev Ämbetets riksomfattande Uppdragsverksamhet.

Efter disputationen 1967 verkade Hagberg i närmare tio år i Uppsala som inspirerande och engagerad docent, universitetslektor och tf. professor. Men plötsligt lades rodret om när han år 1977 fick tjänsten som landsantikvarie i Skaraborgs län och chef för läns museet i Skara. Där blev han kvar i tio år, fyllda av hektisk verksamhet, tills han år 1987 blev utställningschef vid Statens Historiska Museum i Stockholm och ett år senare chef för hela museet. Där stannade han till pensioneringen år 1997.

Hagbergs yrkesliv kan alltså på sätt och vis ses som en fyrstegsraket i tioårsfaser där varje nytt skede tycktes innebära en höjning av aktivitetsnivån, hur nu det var möjligt. När man blickar tillbaka på hans karriär inser man att han var den absolut sista i en hårt specialiserad arkeolo-

Foto Gudrun Carlsson, *Ölandsbladet*.

gisk värld som förmådde att på detta sätt växla mellan vitt skilda verksamhetsområden på ett för helheten fruktbart sätt.

Bland det första Hagberg gjorde på Historiska Museet var att ta initiativ till och anskaffa medel till det magnifika Guldrummet, som invigdes år 1994, och där en stor del av landets guldskatter från forntid och medeltid äntligen kunde ställas ut permanent under säkra och pedagogiskt goda former. Där intar naturligtvis det praktfulla guldfyndet från Skedemosse på Öland, som han själv en gång grävt upp, en rangplats.

Bara en gång under det senaste halvsekle har Historiska Museet haft en chef med expertkunskaper inom museets eget expertområde. Det var Ulf Erik Hagberg. Kontrasten till perioderna före och efter är slående. Under Hagbergs tid sjöd museet av populärvetenskaplig aktivitet med vetenskaplig bas i museets eget ansvarsområde. Genom handling i stället för retorik demonstrerade Hagberg på ett kraftfullt sätt centralmuseernas möjligheter att förverkliga sitt moderna uppdrag utifrån sina egna förutsättningar. Jag tror inte att det var en tillfällighet att Hagberg i fjärde och sista bandet av det stora verket om Ölands järnåldersgravfält åter en gång betonade, att sådana projekt är en naturlig del av museets uppgifter som ansvarsmuseum. Vid det laget, tre år efter hans pensionering, hade nämligen den kulturpolitiska dimman åter sänkts över museet.

Under Hagbergs tid avlöste den ena utställningen den andra i ett rasande tempo, egna stora produktioner som *Den svenska historien*, *Vikingautställningen* och *Guldrummet* varvades med många andra, även internationella. Vikingautställningen blev en exportsuccé som länge vandrade i olika världsdelar, inte minst i Sydamerika. Symptomatiskt är också att Hagberg regelmässigt lät följa upp dessa utställningar med vetenskapliga internationella konferenser.

Genom hela sin karriär förenade Hagberg engagerad forskning med en hängiven verksamhet som folkbildare, något som till en början varken var självklart eller meriterande. Han var en inspirerande föreläsare som aldrig sade nej, oavsett om han hade tid eller inte. Med sin förmåga att röra sig naturligt i alla slags miljöer skapade han också hos markägare

och andra medborgare ett förtroende för den antikvariska överhet som han representerade. Det är faktiskt ganska märkligt, att så länge Hagberg hade ett arkeologiskt inflytande på Öland, vällde nya arkeologiska fynd fram i en strid ström bara för att nästan helt torka bort sedan han flyttat till Skara. Det är fullt möjligt att två av de märkligaste fynden i 1900-talets arkeologihistoria, det stora offerfyndet från Skedemosse på Öland och de sjutton bronssköldarna från Fröslunda i Västergötland, för alltid hade gått förlorade utan det sociala förtroendekapital som Hagberg var en mästare på att etablera. Han rörde sig lika obesvärat i enklaste koja som på kungliga slott.

Hagbergs huvudsakliga forskningsintressen låg inom den äldre och mellersta järnåldern, men han behandlade de flesta förhistoriska perioder liksom medeltid. Hans vetenskapliga och populärvetenskapliga produktion omfattar hundratals artiklar, böcker och konferensrapporter. Jag kan här bara nämna några.

Genom att Hagberg, för sin blivande avhandling, redan hade börjat studera järnålderns mossofferfynd, fick han år 1959 som nyanställd på Riksantikvarieämbetet i uppdrag att titta närmare på fyndplatsen för en nyupplöjd guldarmring i Skedemosse på Öland. Det blev inledningen till en livslång kärlek till Öland men framför allt till en serie systematiska arkeologiska undersökningar i Skedemosse fram till år 1964. Skedemosse visade sig vara ett av de rikaste och märkligaste offerfynden från Skandynaviens järnålder. Mest kända är de sju arm- och halsringarna av massivt guld från 200–300-talet. Men här finns hela rader av andra ting som smycken, beslag, redskap, eldslagningsdon, avsiktligt förstörda vapen som svärd och spjut samt rester av offrade djur och människor, allt deponerat i vad som en gång var en liten sjö på centrala Öland. Som naturlig tvärvetenskapare engagerade Hagberg genast också rader av naturhistoriker som botanister, geologer och zoologer, ja även språkhistoriker. Han var också den förste som systematiskt gjorde bruk av metalldetektor under arkeologisk utgrävning, och det nästan ett halvsekel innan det blev standard i Sverige.

Redan 1967 var Hagberg färdig med sin doktorsavhandling om Skedemosse som gavs ut i två stora volymer av Vitterhetsakademien, med en separat akademisk sammanfattning. Med tanke på utgrävningarnas omfattning och materialets storlek, svårighetsgrad och komplexitet var det en imponerande prestation. Arbetets titel är *The Archaeology of Skedemosse*. Dess första del med underrubriken *The Excavations and the Finds of an Öland Fen* behandlar fyndmaterialet. Den andra delen, *The Votive Deposits in the Skedemosse Fen and their Relation to the Iron-Age Settlement on Öland*, sätter in materialet i ett större regionalt och internationellt sammanhang.

Skedemosse har många likheter med de rika danska mossofferfynden från den mellersta järnåldern men också en egenart som motiverade Hagberg att tolka platsen på ett annat sätt än det traditionella, som en regional kultplats använd under flera hundra år för kontinuerliga offerriter.

Ett arkeologiskt storverk i sitt slag är de fyra foliovolymerna *Ölands Järnåldersgravar* som Hagberg tillsammans med fru Stjernqvist gav ut under 1987–2001, till stor del skrivna av gamla medarbetare till Hagberg från Ölandsåren. Där redovisas alla kända järnåldersgravfynd från Ölands samtliga 33 socknar, representerande omkring 800 gravar fördelade på omkring 50 gravfält, till stor del påträffade i överplöjd åkermark. Talande är att detta stora material till 90 procent var okänt innan Hagberg kom till ön och att väldigt litet nytt kommit i dagen i efterhand.

En dag på museet i Skara fick Hagberg ett telefonsamtal från en lantbrukare som berättade att han med sin grävmaskin stött på en mystisk plåthög i sin åker. Hagberg for som en raket till Fröslunda på Kålland där han kunde konstatera att det rörde sig om en hel uppsättning magnifika, dekorerade sköldar av tunn bronsplåt från den yngre bronsåldern, omkring 700–600 f.Kr., troligen införda från Mellaneuropa och knappast avsedda för praktiskt bruk. Med sedvanlig snabbhet inledde han en arkeologisk undersökning som till slut blottade minst 17 sköldar nedlagda tätt tillsammans som ett rituellt offer till högre makter i vad som en

gång var en grund vik av Vänern. Fyndet är fortfarande utan motsvarighet i Europa trots att sköldtypen som sådan är känd på flera håll. Det blev inledningen till ett långvarigt och komplicerat konserveringsarbete av de spröda sköldarna.

Hagberg var själv medveten om att han som forskare i första hand var empiriker med ett begränsat intresse för arkeologiämnets teoretiska aspekter. Men han visste samtidigt att han i denna roll var en skicklig och effektiv producent av data som vi andra mer fätöljbaserade forskartyper är helt beroende av.

Som forskare hade Hagberg ett rikt internationellt kontaktnät över hela Europa. Han deltog flitigt med föredrag på internationella konferenser och var en ivrig museiresenär. Inte minst reste han i Östeuropa under en tid då det för andra nästan tedde sig omöjligt. Diktaturbyråkrati forcerades med glada skratt och troskyldig uppsyn. Hagbergs arkeologiska äventyr i Ukraina, Rumänien, Ungern och Bulgarien på 1970-talet, i sällskap med kollegan Erik Nylén, lär ha gett lokala politiker rubbad nattsömn i årtal. Till Hagbergs förmåga att övervinna omöjliga hinder hör också hans förmåga att med sitt expressiva kroppsspråk och härliga skratt ta sig fram bland människor som uttryckte sig på gutturala bergsdialekter av för honom okända språk.

Många är de forskare, särskilt från Östeuropa, som Hagberg generöst välkomnade som gäster och medarbetare till både universitet, museer och utgrävningar, om inte annat för att ge dem tillfälle att en tid andas frisk politisk luft.

Om Hagberg som talare kunde vara impulsiv och improviserande, var han som skribent mer återhållsam. Hans prosa var systematiskt disponerad, klar och välformulerad.

Människor med en intensiv karriär har ofta ett begränsat socialt liv i övrigt. Inte så Ulf Erik Hagberg, som var en hängiven familjemänniska med ett rikt personligt umgänge präglat av skratt, sång och glam. Centralt i familjens liv var sommarstället i Gärdslösa på Öland inte långt från Skedemosse och den gamla släktgården Raneberg i Bohuslän.

Hagbergs sista år dämpades drastiskt av en fördunklande sjukdom. Det känns gott att veta att dessa prövningar inte lade band på hans ljusa livssyn och glada sinne.

I ett tal för ett tiotal år sedan, menade fru Stjernqvist att det vilar ett skimmer över Hagbergs gestalt. Då var det inte bara arkeologins specielle guldgosse hon hade i tankarna utan i första hand den värme och omtanke han alltid utstrålade. Ulf Eriks Hagbergs minne kommer länge att leva.

Med Hagberg har en framstående museiman, akademisk lärare, forskare, folkbildare och personlighet gått ur tiden.

Bo Gräslund